

رابطه مجلات تخصصی و ارتقای متخصصان در ایران

۱. بیان مسأله

تعدد مجلات منتشره در مقیاس جهانی و نیز در چارچوب جراید و مطبوعات ملی و محلی سبب شده است که اینگونه انتشارات نیز خود در معرض ارزیابی قرار گیرند و برای آنها مراتب متفاوت علمی تعیین شود. ملاک‌های رتبه‌بندی مجلات در جوامع گوناگون متفاوت است. برخی مجلات به تبع اعتبار سازمان‌ها و مجامعی که آنها را منتشر می‌کنند معتبر شناخته می‌شوند، برخی نشریات از سوی انجمن‌ها و ارگان‌های خاص ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی می‌گردند، و برخی نیز به مرور زمان و به اعتبار مقالات موقری که در شماره‌ها و دوره‌های مختلف درج کرده‌اند از وجهه و منزلتی علمی که جامعه برای آنها قائل می‌گردد برخوردار می‌شوند.

در ایران، هر سه نوع مجله را می‌توان یافت، اما نوع خاص و تعریف شده‌ای از ارزش‌گذاری برای مجلات تخصصی وجود دارد که اعتبار یک مجله را می‌توان از طریق آن سنجید. این مجلات طی مراحل طی وزارت فرهنگ و آموزش عالی تحت عنوان مجلات مورد تأیید، تعیین می‌گردند و با صفت‌هایی چون «علمی و پژوهشی»، «علمی و کاربردی»، «علمی و ترویجی» و «علمی و خبری» شناخته می‌شوند. درج مقاله در برخی از این‌گونه مجلات به تناسب نوع آنها، دلیل علمی و معتبر بودن نسبی مقاله تلقی می‌شود، و طبعاً از امتیاز

بیشتری برخوردار است.

در مراکز آموزشی و پژوهشی کشور برای ارتقای اعضای هیأت علمی، داشتن مقاله یا مقالاتی که در این‌گونه مجلات درج شده باشند به معنای احراز بخشی از شرایط ارتقا تلقی می‌گردد، بخشی که چندان هم کم اهمیت نیست؛ زیرا گاه علی‌رغم کسب امتیازهایی بیش از سقف تعیین شده از فعالیت‌های دیگر، نداشتن مقاله در این‌گونه مجلات، ارتقای عضو هیأت علمی را دچار تعلیق یا تعویق می‌کند، حتی اگر تعداد مقالات درج شده در سایر مجلات قابل توجه باشد.

۲. هدف بررسی

هدف بررسی حاضر، کشف رابطه میان مقالات منتشره و تعداد مجلات مورد تأیید در حوزه‌های تخصصی از یک سو و میزان ارتقای اعضای هیأت علمی در آن حوزه‌ها از سوی دیگر است. هرگاه رابطه‌ای معنادار میان این متغیرها وجود داشته باشد، می‌توان در برنامه‌ریزی‌های علمی مراکز آموزشی و پژوهشی از آن بهره جست.

۳. فرضیه‌های پژوهش

برای بررسی حاضر، دو فرضیه تدارک دیده شده است:

**■ میان تعداد مقالات
تولیدشده و میزان ارتقای
اعضای هیأت علمی مراکز
آموزشی و پژوهشی، رابطه
معنی‌داری وجود ندارد.
■ نتایج پژوهش حاضر
نشان داد که بالابودن تعداد
کلی مجلات متعلق به
حوزه‌های تخصصی به
معنای تضمین ارتقای
اعضای هیأت علمی
گروه‌های تخصصی نیست.**

۱. میان تعداد مقالات تولید شده در حوزه‌های تخصصی و میزان ارتقای علمی متخصصان، رابطه معنی‌داری وجود ندارد.
۲. میان تعدادی از مجلات منتشر شده در حوزه‌های تخصصی و میزان ارتقای علمی متخصصان آن حوزه همبستگی مثبت برقرار است.

۴- تجزیه و تحلیل یافته‌ها
یافته‌های بررسی حاضر را می‌توان به سه مقوله عمده مجلات منتشرشده، مقالات چاپ شده و وضع ارتقای اعضای هیأت علمی تقسیم کرد و به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار داد:

۴-۱- وضعیت مجلات منتشرشده
همان‌گونه که از داده‌های جدول ۱ برمی‌آید، کل مجلات منتشر شده مربوط به گروه‌های تخصصی ششگانه (علوم انسانی، فنی و مهندسی، پزشکی، علوم پایه، کشاورزی و هنر) بالغ بر ۳۷۸ عنوان است که بیشترین تعداد عناوین (۷۵ درصد) فارسی و کمترین آنها (دو درصد) به زبان عربی است. بیشترین درصد در هریک از حوزه‌های تخصصی نیز متعلق به مجلات فارسی است که از ۹۰ درصد (علوم پایه) تا ۵۵ درصد (پزشکی) متغیر است.

۳-۱- پرسش‌های اساسی
برای آزمون فرضیه‌های صورت بندی شده، لازم است به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:
۱. میان تعداد مقالات اعضای هر حوزه تخصصی و تعداد مجلات آن حوزه چه رابطه‌ای برقرار است؟
۲. میان تعداد مجلات منتشرشده در هر حوزه تخصصی و ارتقای اعضای هیأت علمی آن حوزه چه رابطه‌ای وجود دارد؟
۳. میان تعداد مقالات تولیدشده توسط اعضای هر حوزه تخصصی و تعداد مجلات مورد تأیید چه نوع همبستگی می‌توان یافت؟
۴. میان تعداد مقالات تولیدشده و میزان ارتقای علمی متخصصان چه رابطه‌ای برقرار است؟
۵. همبستگی میان تعداد مجلات مورد تأیید و تعداد اعضای دانشیار به بالا در هر حوزه تخصصی چگونه است؟

جدول ۱- تعداد و درصد عناوین مجلات علمی برحسب گروه‌های تخصصی

مجلات گروه‌ها	فارسی		لاتین		عربی		فارسی - انگلیسی		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
فنی و مهندسی	۷۲	۷۴	۲	۲	۰	۰	۲۳	۲۴	۹۷
علوم پایه	۱۸	۹۰	۲	۱۰	۰	۰	۰	۰	۲۰
کشاورزی	۱۵	۶۸	۲	۹	۰	۰	۵	۲۳	۲۲
علوم انسانی	۱۲۸	۷۷	۱۶	۹/۵	۶	۳/۵	۱۷	۱۰	۱۶۷
پزشکی	۱۸	۵۵	۲	۶	۰	۰	۱۳	۳۹	۳۳
هنر	۳۴	۸۷	۱	۳	۰	۰	۴	۱۰	۳۹
جمع	۲۸۵	۷۵	۲۵	۷	۶	۲	۶۲	۱۶	۳۷۸

■ باید سیاستی اتخاذ

شود تا رشته‌های

مختلف آموزشی و

پژوهشی بتوانند از

حداقل تعداد مجلات

مورد تأیید برخوردار

شوند.

(۳۴ درصد) غالب است. در مجموع، ترتیب تولید کلی مقالات

عبارت است از:

۱. علوم انسانی؛
۲. فنی و مهندسی؛
۳. علوم پایه؛
۴. پزشکی؛
۵. کشاورزی؛
۶. هنر.

جدول ۲- توزیع مجلات علمی منتشر شده میان گروه‌های تخصصی

گروه‌ها	مجلات		فارسی- لاتین		لاتین		عربی		فارسی - انگلیسی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
فنی و مهندسی	۷۲	۲۵	۲	۸	—	—	—	—	۲۳	۳۷
علوم پایه	۱۸	۶/۵	۲	۸	—	—	—	—	—	۰
کشاورزی	۱۵	۵	۲	۸	—	—	—	—	۵	۸
علوم انسانی	۱۲۸	۴۵	۱۶	۶۴	۶	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۲۷	۲۷
پزشکی	۱۸	۶/۵	۲	۸	—	—	—	—	۱۳	۲۱
هنر	۳۴	۱۲	۱	۴	—	—	—	—	۴	۷
جمع	۲۸۵	۱۰۰	۲۵	۱۰۰	۶	۱۰۰	۶۲	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

۴-۳- وضعیت مجلات مورد تأیید

کلی مجلات مورد تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی ۱۳۰ عنوان است که از این میان، ۱۰۲ عنوان فارسی، ۱۶ عنوان دو زبانه، ۱۰ عنوان لاتین و دو عنوان عربی است. در مجلات فارسی، بالاترین رقم تأیید شده‌ها (۳۳ درصد) متعلق به علوم انسانی است و پس از آن، فنی و مهندسی (۲۲/۵ درصد)، پزشکی (۱۷/۵ درصد)، علوم پایه (۱۵ درصد)، کشاورزی (۱۰ درصد) و هنر (دو درصد) قرار دارند. از ۱۰ عنوان مجله تأیید شده لاتین، ۴۰ درصد متعلق به علوم انسانی است و فنی و مهندسی، علوم پایه، و پزشکی با سهم مساوی (۲۰ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارند. سهم کشاورزی و هنر صفر است. بالاترین سهم تأیید شده‌های دوزبانه (۳۷/۵ درصد) به فنی و مهندسی تعلق دارد و علوم انسانی و پزشکی (با ۲۵ درصد) در مرتبه بعدی قرار دارند. سهم کشاورزی ۱۲/۵ درصد و علوم پایه و هنر صفر درصد است.

کشاورزی و پزشکی (با ۸ درصد) دارای سهم مساوی و هنر (با ۴ درصد) دارای پایین‌ترین رتبه است. در مورد مجلات دو زبانه، بیشترین سهم (۳۷ درصد) متعلق به فنی و مهندسی است و علوم انسانی (با ۲۷ درصد) و پزشکی (با ۲۱ درصد) در مراتب دوم و سوم قرار دارند. کلیه مجلات عربی در حوزه علوم انسانی منتشر می‌شود.

۴-۲- وضعیت مقالات چاپ شده

همان‌گونه که از جدول ۳ برمی‌آید، بیشترین سهم مقالات چاپ شده فارسی به علوم انسانی تعلق دارد و علوم پایه و پزشکی در مراتب دوم و سوم قرار می‌گیرند. بیشترین سهم مقالات لاتین متعلق به فنی و مهندسی است و علوم پایه و علوم انسانی در مراتب بعدی هستند. در پنج گروه، گرایش عمدتاً به سوی تولید مقالات فارسی است. تنها در گروه فنی و مهندسی، مقالات لاتین (۶۶ درصد) بر مقالات فارسی

جدول ۳- پراکندگی مقالات چاپ شده فارسی و لاتین در گروه‌های تخصصی

گروه‌ها	فنی و مهندسی		علوم پایه		کشاورزی		علوم انسانی		پزشکی		هنر	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مقالات فارسی	۵۳۷	۳۴	۸۳۷	۶۳	۲۱۰	۸۴	۲۰۶۲	۹۲	۷۸۲	۹۷	۳	۱۰۰
مقالات لاتین	۱۰۶۳	۶۶	۵۰۳	۳۷	۴۱	۱۶	۱۷۵	۸	۱۹	۳	—	۰
جمع	۱۶۰۰	۰۰	۱۳۴۰	۱۰۰	۲۵۱	۱۰۰	۲۲۳۷	۱۰۰	۸۰۱	—	۳	۱۰۰

■ پیشنهاد می‌شود در
ارتقای رتبه اعضای هیأت
علمی دانشگاه‌ها صرف نظر
از آنچه در باب مقالات
مندرج در «مجلات تأیید
شده» صورت می‌گیرد،
مقالات سایر مجلات نیز
مورد ارزیابی قرار گیرند.

جدول ۴- توزیع مجلات علمی مورد تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی
میان گروه‌های تخصصی

مجلات گروه‌ها	فارسی		لاتین		عربی		فارسی - انگلیسی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
فنی و مهندسی	۲۳	۲۲/۵	۲	۲۰	—	۰	۶	۲۷/۵
علوم پایه	۱۵	۱۵	۲	۲۰	—	۰	—	۰
کشاورزی	۱۰	۱۰	—	۰	—	۰	۲	۱۲/۵
علوم انسانی	۳۳	۳۳	۴	۴۰	۲	۱۰۰	۴	۲۵
پزشکی	۱۸	۱۷/۵	۲	۲۰	—	۰	۴	۲۵
هنر	۲	۲	—	۰	—	۰	—	۰
جمع	۱۰۲	۱۰۰	۱۰	۱۰۰	۲	۱۰۰	۱۶	۱۰۰

۵. نتیجه‌گیری

وقتی که اعضای هیأت علمی صرف تهیه مقاله‌های خود می‌کنند توصیه کرد:

۱. صرف نظر از آنچه در باب مقالات مندرج در مجلات تأیید شده صورت می‌گیرد، مقالات سایر مجلات نیز مورد ارزیابی قرار گیرند. گرچه این امر هم‌اکنون نیز در بررسی پرونده‌های ارتقا ملحوظ است، لیکن به گونه‌ای بایسته به این مقالات عنایت نمی‌شود.

۲. سیاستی اتخاذ گردد که رشته‌های مختلف آموزشی و پژوهشی بتوانند از حداقل تعداد مجلات مورد تأیید برخوردار شوند. این سیاست سبب خواهد شد که نوعی عدالت علمی - دست‌کم به‌طور نسبی - میان رشته‌های مختلف برقرار گردد.

در مورد پژوهش‌های آتی نیز می‌توان پیشنهادهایی ارائه کرد، از جمله این که:

الف - پراکندگی تعداد مقالات میان مرتبه‌های مختلف علمی بررسی شود تا فراوانی نسبی مقالات و نیز میزان باروری هر مرتبه تعیین گردد.

ب - مجلات تأیید شده با دقت بیشتری میان رشته‌ها تقسیم شود تا به درستی معلوم گردد که سهم هر رشته از مجلات مورد تأیید تا چه پایه است.

ج - فهرست مقالات تولیدشده تهیه و پراکندگی آنها میان مجلات تأیید شده و تأیید نشده بررسی شود تا بتوان یافته‌های پژوهش حاضر را محک زد و صحت و سقم یافته‌ها و نتایج به دست آمده را سنجید. □

یافته‌های بررسی حاضر حاکی از آن است که مقالات تولید شده، مجلات متعلق به حوزه‌های تخصصی و وضعیت ارتقای اعضای هیأت علمی در میان رشته‌ها و گروه‌های مختلف بسیار متفاوت است، اما نتایج حاصل از جدول‌ها و نمودارها حاکی است که میان این متغیرها همواره رابطه معنی‌داری برقرار نیست؛ برخی متغیرها با یکدیگر همبستگی مثبت دارند، در برخی حوزه‌ها همبستگی از نوع منفی است و در مواردی نیز مقایسه کلی میان دو متغیر نشان‌دهنده معنی‌دار نبودن رابطه‌هاست. در مجموع، می‌توان به نتایج زیر اشاره کرد:

۱. میان تعداد مقالات تولیدشده و میزان ارتقای اعضای هیأت علمی مراکز آموزشی و پژوهشی، رابطه معنی‌داری وجود ندارد. این دستاورد، فرضیه بررسی حاضر را تأیید می‌کند.

۲. در حوزه‌هایی که تعداد مجلات مورد تأیید آنها بیشتر است، میزان ارتقای اعضای هیأت علمی آن حوزه‌ها نیز بالاتر است. این نتیجه، فرضیه شماره ۲ تحقیق را مورد تأیید قرار می‌دهد.

۳. به عنوان نتیجه‌ای جانبی می‌توان اشاره کرد که با آن بودن تعداد کلی مجلات متعلق به حوزه‌های تخصصی به معنای تضمین ارتقای اعضای هیأت علمی گروه‌های تخصصی نیست.

۶. پیشنهادها

با توجه به نتایج حاصل شده از بررسی حاضر، چنین به نظر می‌رسد که می‌توان راه‌هایی را برای صرفه‌جویی در

دکتر عباس خری

مجلس و پژوهش - شماره ۲۳

دی و بهمن ۷۶